

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

© 2025 ДРЕБОТ О. І., КЛИМ Н. М.

УДК 502.131.1:330.15
JEL Classification: Q26; Q56

**Дребот О. І., Клим Н. М. Концептуальні аспекти розвитку рекреаційних територій
та природоохоронної діяльності в умовах євроінтеграції**

Окупація територій Приазов'я та Криму спричинила негативні зміни в розвитку окремих окупованих і наближених до них територій, проте це дало поштовх до відкриття нових ідей та напрямків рекреаційного розвитку південно-центральної та західних регіонів. Розвиток рекреаційної галузі становить значний інтерес як для бізнесу, так і для держави, особливо в напрямку морально-психологічного оздоровлення та реабілітації населення, яке постраждало внаслідок ведення бойових дій, і військовослужбовців, залучених під час виконання службових обов'язків. Визначено, що підтримка розвитку галузі має відбуватися не тільки на загальнодержавному рівні, а й на рівні місцевих громад, соціального усвідомлення загальних екологічних проблем і потреб бізнесу відвідувачами рекреаційних територій. З'ясовано, що бойові дії, розв'язані внаслідок нападу росії, стали основною причиною погіршення стану рекреаційних територій, а також що безвідповідальні дії російської влади становлять загрозу всій світовій екології. Прямі фінансові збитки екосистемі, які спричиненні російським нападом за роки бойових дій, – це лише частина масштабної проблеми, оскільки їх наслідки мають відбиток на світову екосистему через рух забруднених повітряних мас і винищення лісових масивів, забруднення водних акваторій, наслідки чого спричиняють у майбутньому загальносвітові екологічні проблеми. Недоотримання безпеки на Запорізькій атомній станції може стати повтором світової трагедії на кшталт Чорнобильської катастрофи. Наголошено, що з метою повного розкриття рекреаційного потенціалу регіонів уряду доцільно розробити та впровадити стратегічні заходи з фінансової підтримки суб'єктів бізнесу щодо сприяння його розвитку, спрямування на «зелені» технології, а також запровадити інформаційну політику з розвитку свідомості населення та, власне, бізнесу щодо необхідності дбайливого ставлення до екології країни, її збереження та захисту.

Ключові слова: рекреаційна територія, рекреація, реабілітація, збитки, природоохоронна діяльність.

Рис.: 2. Бібл.: 13.

Дребот Оксана Іванівна – доктор економічних наук, професор, академік НАН України, директор Інституту агроєкології і природокористування НААН України (вул. Металургічна, 12, Київ, 03143, Україна)

E-mail: drebot_oksana@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2681-1074>

Клим Надія Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри обліку, фінансів та готельно-ресторанної справи, Національний лісотехнічний університет України (вул. Генерала Чупринки, 103, Львів, 79057, Україна)

E-mail: Klym.nadya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4949-6644>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57212084267>

UDC 502.131.1:330.15
JEL Classification: Q26; Q56

**Drebot O. I., Klym N. M. The Conceptual Aspects of the Development of Recreational Areas and Environmental
Protection Activities in the Context of European Integration**

The occupation of the territories of Pryazovia and Crimea has caused negative changes in the development of certain occupied and adjacent territories; however, it has prompted the emergence of new ideas and directions for recreational development in the southern-central and western regions. The development of the recreational sector is of significant interest to both businesses and the State, especially concerning the moral-psychological recovery and rehabilitation of the population affected by combat operations, as well as military personnel involved in carrying out their duties. It is found that support for the industry's development should occur not only at the national level but also at the level of local communities, with social awareness of common ecological problems and the needs of businesses among visitors to recreational areas. It is determined that the military actions initiated as a result of Russia's aggression have become the primary cause of the deterioration of recreational areas, as well as the irresponsible actions of the Russian authorities pose a threat to the global environment. The direct financial losses to the ecosystem caused by the Russian aggression over the years of conflict are only part of a larger problem, as their consequences leave a mark on the global ecosystem due to the movement of polluted air masses and the destruction of forest areas, water pollution, the effects of which will lead to global ecological issues in the future. The lack of safety at the Zaporizhzhia nuclear power plant could lead to a repeat of a global tragedy similar to the Chernobyl disaster. It is emphasized that in order to fully reveal the recreational potential of the regions, it is advisable for the government to develop and implement strategic measures for the financial support of business entities aimed at promoting its development, directing towards green technologies, and also to introduce an information policy to enhance the awareness of the population and, in fact, businesses regarding the need for a careful attitude towards the country's ecology, its preservation, and protection.

Keywords: recreational area, recreation, rehabilitation, losses, environmental protection activities.

Fig.: 2. Bibl.: 13.

Drebot Oksana I. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Academician of NAS of Ukraine, Director of the Institute of Agroecology and Nature Management of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (12 Metrolohichna Str., Kyiv, 03143, Ukraine)

E-mail: drebot_oksana@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2681-1074>

Klym Nadiia M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Accounting, Finance and Hotel and Restaurant Business, National Forestry University of Ukraine (103 Henerala Chuprynyky Str., Lviv, 79057, Ukraine)

E-mail: Klym.nadya@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4949-6644>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212084267>

Розпочата гібридна війна, а в подальшому – і повномасштабне вторгнення російських військ на територію України спричинило зміну підходів до функціонування та розвитку рекреаційної галузі. Окупація територій Приазов'я та Криму призвели до негативних змін у розвитку окремих окупованих і наближених до них територій, проте це дало поштовх до відкриття нових ідей та напрямків рекреаційного розвитку південно-центральної і західних регіонів. Рекреаційні напрямки діяльності змінилися із оздоровчо-лікувальних на оздоровчо-туристичні із певним нахилом до патріотично-національного розуміння та єднання країни, глибшого проникнення у свідомість ідей та специфіки етнографічного розвитку окремих регіонів, їх морально-психологічного виховання.

Поряд із цим, важливість рекреаційної галузі відобразилась у розвитку підходів та спрямування наголосу на оздоровлення психологічно-реабілітаційної складової, оскільки в переважній більшості попередніх років увага приділялась виключно фізичному оздоровленню. Зважаючи на значний інтерес до розвитку галузі в напрямку морально-психологічного оздоровлення, підтримка рекреаційної галузі має відбуватись не тільки на загальнодержавному рівні, а й на рівні та сприянні місцевих громад. Необхідно також вказати і те, що формування галузі потребує впливання нових ідей і підходів, переймаючи його з досвіду інших країн із відповідним коригуванням, спрямованим на національно-патріотичні підходи та пропагування української ідеї серед країн Європи, залучення іноземних інвесторів та споживачів оздоровчих послуг. Систематичне нагадування європейським партнерам, що Україна розвивається на принципах демократії та є відкритою і привабливою країною із низьким ціновим, у порівнянні до європейського ринку послуг, порогом на лікувально-оздоровчі послуги, дасть можливість вітчизняним закладам підвищивши їх конкурентні можливості та інтегруватися в європейський ринок.

Дослідження стану рекреаційної галузі в цілому, функціонування національних парків, природ-

них заповідних зон, їх туристичної та економічної складової в сучасних умовах функціонування, а також подальший повоєнний розвиток цікавить значну кількість науковців та практиків, державних діячів та бізнесменів, і це спонукало до наукових дискусій щодо шляхів розвитку галузі, що відображено в наукових працях, зокрема: К. Бабікової [1], А. Завербного, Л. Залізної, К. Озарко [2], О. Ковалів [4], А. Матвієнка [6], Г. Омельчак [8], М. Паски, О. Графської, О. Кулика [9], О. Ткаченко [13] та інших.

Проте, зважаючи на світові екологічні проблеми, дослідження стану розвитку рекреаційного потенціалу, підтримка його функціонування та організація заходів відновлення, природоохоронна діяльність, особливо в умовах євроінтеграції, залишаються актуальним питанням сьогодення та потребують додаткового дослідження.

Метою дослідження є систематизація заходів та стратегій, націлених на розвиток рекреаційних територій і забезпечення їх належної охорони в сучасних умовах із використанням кращих європейських і світових практик збереження природного потенціалу для майбутніх поколінь.

З огляду на мету проведення дослідження, вважаємо за необхідне наголосити на таких представлених до розгляду завданнях:

- ✦ дослідити вплив нападу російських військ на екологічну ситуацію у світі та рекреаційну галузь країни;
- ✦ обґрунтувати необхідність державної фінансової підтримки розвитку рекреаційних територій та бізнес-суб'єктів, залучених у сферу надання послуг із морально-психологічної реабілітації;
- ✦ визначити пріоритетні напрямки розвитку рекреаційних територій у контексті євроінтеграції.

Потенціал рекреаційних територій України умовно можна поділити на декілька напрямків залежно від їх функціонального призначення та спрямування. Так, зважаючи, що основним спрямуванням рекреаційної галузі є збереження природних ресурсів та оздоровлення населення і надання

йому можливості втілити потребу у фізичному, духовному чи моральному відпочинку та лікуванні, вважаємо, що структура рекреаційних територій має відображати потреби як людини, так і природних біологічних видів (рис. 1).

З огляду на наведену структуру, варто зауважити, що якщо території Національних та ландшафтних парків, заповідників та заказників, заповідних урочищ і парків є, за ідею свого створення, недоторканими для бізнес-проектів, то

Рис. 1. Структура рекреаційних територій

Джерело: авторська розробка.

рекреаційно-оздоровчі та рекреаційно-туристичні території представляють певний фінансово-економічний інтерес у плані одержання бізнес-суб'єктами доходів від провадження господарської діяльності. Поряд із цим, також інтерес представляють й інші інфраструктурні проекти, дотичні до ведення такого бізнесу. Зокрема, до супутніх бізнес-проектів варто віднести торговельно-розважальні, готельні проекти, проекти з будівництва житлових комплексів та доріг, створення відповідної інфраструктури тощо. Провадження та розвиток інфраструктури території певною мірою залежить від її цільового оздоровчого чи розважального спрямування [2; 8].

Географічне розташування, природно-кліматичні умови, наявність багатих лікувальних природних ресурсів, а також ландшафтне районування території нашої країни створює територіально-унікальні можливості до розвитку всіх напрямків рекреаційного відпочинку: від морського до відпочинку в гірській місцевості, від активного до оздоровчо-лікувального.

Окупація південно-східного регіону та повномасштабні бойові дії, які розв'язала росія на території України, та їх екологічні наслідки мають значний негативний вплив на всі рекреаційні ресурси країни. Екологічні наслідки вибухів, забруднення територій та їх мінування ще багато років будуть мати вплив на розвиток і відновлення рекреаційної галузі, і ці наслідки будуть відчуватися не лише на безпосередніх територіях бойових дій, а й на всьому Європейському континенті та світі, оскільки лісові пожежі, забруднення земель та повітря, морської акваторії та русел річок дає свій відбиток на екологічний фон цілого світу. Найбільш постраж-

далим внаслідок бойових дій у фінансовому, економічному, соціальному та екологічному розумінні є рекреаційний потенціал України та країн Чорноморського узбережжя. Тому перед Україною та країнами Чорноморського басейну стоїть складне завдання із забезпечення збереження, відновлення та розвитку наявного рекреаційного потенціалу не тільки постраждалих регіонів, а і тих регіонів, де не ведуться активні бойові дії.

Зважаючи на значні фінансові труднощі, спричинені витратами на підтримку обороноздатності країни, прагнення України повноцінно влитись у європейське співтовариство та отримати додаткові фінансові інвестиції в розвиток рекреаційного потенціалу стає ще більш логічним та актуальним, виходячи із об'єктивної економічної необхідності підтримання рекреаційного потенціалу, його розвитку та збереження.

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, прямі збитки екосистеми, які спричиненні російським нападом за роки бойових дій, становлять 82 млрд євро. Проте, на нашу думку, ці фінансові збитки – лише частина масштабної проблеми, оскільки наслідки бойових дій будуть мати свій відбиток для екосистеми всього світу через рух забруднених повітряних мас і винищення лісових масивів та спричинять у майбутньому загальносвітові екологічні проблеми, а питання недоотримання безпеки на Запорізькій атомній станції може стати повтором світової трагедії на кшталт Чорнобильської катастрофи [12]. Так, орієнтовні збитки лише від розливу мазуту в Керченській затоці внаслідок затоплення двох танкерів «Волгонейфть-212» та

«Волгонефть-239» у грудні 2024 р. навколишньому середовищу Чорноморського та Азовського морів можуть сягати близько 14 млрд дол. США. Фінансовий вираз нанесених екологічній сфері збитків оцінюють близько 4,0 млрд дол., лісовому фонду – 4,5 млрд дол., а збитки від парникових газів оцінюються у понад 42 млрд дол. США [5]. Експертами підраховано, що викиди у CO₂-еквіваленті у 2024 р. внаслідок війни зросли на 30%, або до 230 млн т (рис. 2) [3].

Зважаючи на ці вражаючі цифри збитків, нанесених світовій екології, на нашу думку, всьому світу варто задуматись над вирішенням проблеми завершення війн, і не тільки у Європейському регіоні, а й у всьому світі, оскільки безвідповідальність урядів та керівників країн, якими вчиняються злочини проти світової екології в таких масштабах, можна назвати злочинами проти всього людства.

Вторгнення росії, її безпрецедентне нехтуван-

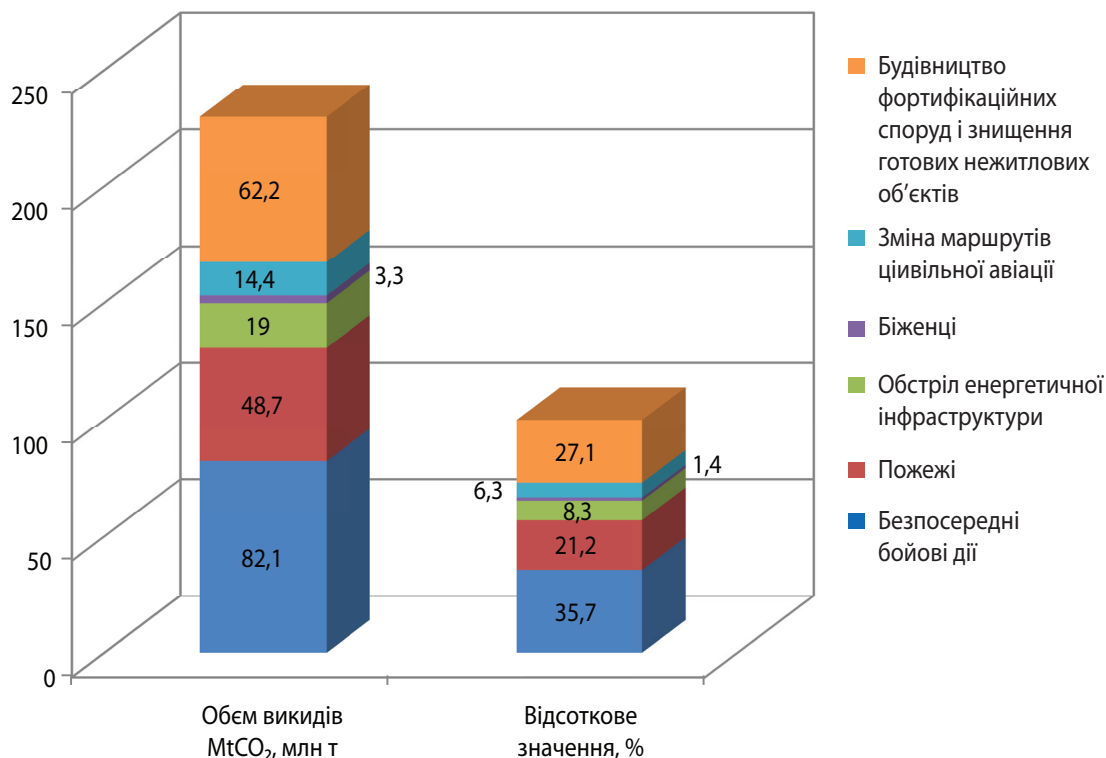

Рис. 2. Розподіл викидів парникових газів

Джерело: сформовано на основі [15].

ня світовим політичним порядком, а також світовою екологічною безпекою, спричинення масштабних екологічних катастроф у всіх існуючих природних сферах не дають можливості повноцінно оцінити масштаб нанесених збитків не лише у фінансовому виразі, а спрогнозувати наслідки й здатності природи до відновлення та подолання негативного впливу в короткостроковій чи довготерміновій перспективі.

Катастрофічними для екології світу є наслідки розливу мазуту, підриву Каховської ГЕС, масові лісові пожежі, захоплення Запорізької АЕС, а також обстріли Чорнобильської АЕС. Усе це вимагає від міжнародної та європейської спільноти вжиття заходів щодо оцінки наслідків екологічної катастрофи на Європейському континенті, забезпечення моніторингу нанесеної росією шкоди та документування екологічних злочинів

для подальшого притягнення до відповідальності винних у цьому осіб. Вважаємо, що для подолання хоча б незначної частини катастрофічних наслідків у найкоротші терміни необхідно розробити комплекс заходів, у тому числі за участю міжнародної спільноти, для вилучення російських активів та їх подальшого використання на відновлення екологічної складової світу через судовий арбітраж вже сьогодні, не чекаючи на повне припинення бойових дій [10].

Із приводу нанесених збитків доречно висловився заступник Міністра захисту довкілля та природних ресурсів України Сергій Власенко, який під час свого виступу наголосив: «...Екологічна шкода, завдана Україні, має хвильовий ефект по всій Європі. Забруднення повітря, води та руйнування життєво важливих екосистем – це проблеми, які не зупиняються на національних кордонах» [11].

Такий підхід дасть поштовх до розвитку

окремих регіонів, які мають можливість розвивати туристично-рекреаційний напрямок діяльності, незважаючи на нанесену іншим рекреаційним ресурсам України шкоди чи їх окупацію.

На сьогоднішній день із 81 національного парку та заповідників повністю або частково функціонують та доступні для відвідувань 46, які знаходяться в більш віддалених від бойових дій регіонах західних і північних областей [7].

З огляду на викладене, необхідно відзначити, що неможливість розвитку окремих регіонів та їх рекреаційного потенціалу дають можливість уряду та органам місцевого самоврядування на спрямування зусиль і фінансового інвестування в регіони, де бойові дії є віддаленими та неінтенсивними. За умов продуманої інвестиційної політики такий підхід до розкриття рекреаційно-туристичного потенціалу в подальшому може забезпечити повне самостійне фінансове забезпечення існуючих та не знищених війною ареалів і стати економічним джерелом повоєнного відновлення зруйнованих рекреаційних об'єктів [1; 4; 14].

Для розширення та розкриття економічної складової рекреаційних можливостей регіонів уряду, на нашу думку, доцільно проводити досить агресивну політику із розвитку свідомості населення щодо необхідності дбайливого ставлення населення та бізнесу до екології країни, її збереження та захисту. Також поведінкові зміни у свідомості населення, що викликані бойовими діями, обмеженнями перетину кордонів та зміни в соціально-економічному добробуті спонукають до переосмислення ряду цінностей і до збереження рекреаційних територій, забезпечення їх заощадження та зміни підходів щодо дбайливого ставлення до природних ресурсів.

Рекреаційні природні ресурси – це ідеальні умови для фізичного та духовного відновлення фізичної особи. Практику лісового психологічного відновлення започаткували у 80 роках минулого століття в Японії, а подальший свій розвиток вона здобула починаючи із 2000 років та дістала назву «лісове купання». У ході наукових досліджень методики психологічної лісової терапії доведено: прогулянки лісом стимулюють обмін речовин, підвищують імунітет та пам'ять, сприяють нормалізації тиску та зниженню рівня депресії [7].

У сучасних умовах психологічного навантаження, спричиненого веденням постійних обстрілів або безпосередньою участю в бойових діях, виникає нагальна необхідність психологічного розвантаження травмованої психіки, і національні парки Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької облас-

тей дають можливість забезпечити відпочинок та психологічне зцілення рекреаційними джерелами, та є одним із тих напрямків, який дає повноцінну психологічну реабілітацію. Водночас, зважаючи на зростання туристичного потоку, актуальним стає питання розвитку та підвищення ролі природоохоронної діяльності, її забезпечення та роз'яснення наслідків порушення екологічних норм у функціонуванні національних парків, заповідників, лісів, водойм тощо [13].

З огляду на викладене вважаємо, що відновленню та розвитку рекреаційного потенціалу сприятимуть такі напрямки урядової політики:

- ✦ розвиток і впровадження спеціальних інформаційних програм із популяризації та пропагування відпочинку в рекреаційних регіонах країни як у вітчизняному, так і в міжнародному інформаційному просторі;
- ✦ фінансове забезпечення державних програм реабілітації осіб, які постраждали внаслідок бойових дій, а також запровадження таких програм на рівні органів місцевого самоврядування;
- ✦ сприяння органам місцевого самоврядування та суб'єктам підприємницької діяльності у веденні бізнесу, пов'язаного із наданням послуг у сфері рекреаційного відновлення для фізичних осіб, а також вкладенням бізнесом фінансових ресурсів у розвиток рекреаційно-туристичного та реабілітаційно-оздоровчого бізнесу;
- ✦ розвиток свідомості через запровадження національно-екологічного виховання молоді;
- ✦ міжнародна підтримка заходів із відновлення екологічного потенціалу;
- ✦ міжнародний економічний і політичний тиск на росію для припинення світового екологічного тероризму.

Зважаючи, що суб'єкти бізнесу здійснюють діяльність у рекреаційних зонах, доцільно також впроваджувати для таких суб'єктів програми та вимоги щодо екологічності їх діяльності за рахунок «зелених» технологій виробництва електроенергії, опалення, очистки води, утилізації відходів діяльності, що, своєю чергою, буде приваблювати більше відвідувачів еко-готелів та зон відпочинку, стимулювати свідомість відвідувачів та бізнесу до екологічної відповідальності [6; 9]. Підхід до підвищення екологічної свідомості має стати одним із актуальних стратегічних напрямків розвитку рекреаційного потенціалу країни поряд із забезпеченням державного фінансування розвитку рекреаційних зон.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження стану функціонування рекреаційних територій і проведення заходів природоохоронного характеру наголошено на необхідності вжиття комплексу заходів із їх економічного та правового розвитку, а також наведено аналіз нанесених рекреаційним територіям збитків внаслідок ведення росією бойових дій на території України та окупації частини її території. З метою відновлення та розвитку рекреаційного потенціалу запропоновано стимулюючі заходи, спрямовані на фінансове забезпечення програм реабілітації осіб, популяризацію та пропагування відпочинку в рекреаційних регіонах країни як у вітчизняному, так і міжнародному інформаційному просторі, розвиток свідомості через запровадження національно-екологічного виховання молоді, а також наголошено на необхідності жорсткої реакції міжнародної спільноти для припинення світового екологічного тероризму.

В аспекті розвитку рекреаційних територій варто відзначити, що наявність багатого природно-рекреаційного потенціалу різного типу, вигідне геополітичне розташування та співпраця із західними партнерами створює передумови для розвитку та інвестиційної привабливості рекреаційних територій як оздоровчо-лікувального, так і туристично-відпочинкового характеру.

Однак в умовах ведення бойових дій слід відзначити необхідність урядової підтримки розвитку, популяризації та пропагування відпочинку в рекреаційних регіонах країни, які віддалені від бойових дій, а також доцільність запровадження національно-екологічного виховання молоді та координації зусиль із національного та міжнародного захисту екологічної складової планети від негативного впливу зовнішніх факторів, а також притягнення осіб, винних у екологічних злочинах, до відповідальності. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Бабікова К. О. Формування еколого-економічного механізму збалансованого розвитку рекреаційного туризму в контексті євроінтеграції. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.6.70>
2. Завербний А. С., Залізна Л. В., Озарко К. С. Теоретико-прикладні засади інституційного забезпечення туристично-рекреаційної сфери України за умов діджиталізаційно-інтелектуалізаційних та євроінтеграційних умов. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 68. С. 29–34. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure68-5>
3. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на листопад 2024 року. Лютий 2025 / Д. Андрієнко, Д. Горюнов, В. Грудова та ін. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
4. Ковалів О. І. Виклики воєнного часу щодо потреби врегулювання земельних відносин і природокористування в Україні. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2023. № 31. С. 65–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2023_31_9
5. Лиса А. Збитки від аварії танкерів у Керченській протоці сягнуть \$14 млрд. *Кореспондент*. 17 грудня 2024. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4741004-zbytky-vid-avarii-tankeriv-ukerchenskii-prototsi-siahnut-14-mlrd>
6. Матвієнко А. В. Сучасні стратегії відновлення та розвитку туристично-рекреаційних комплексів в Україні в умовах післявоєнної реконструкції. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 68. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-144>
7. ЕкоСистема. Національна онлайн-платформа, яка містить актуальну інформацію про стан довкілля. URL: <https://eco.gov.ua/>
8. Омельчак Г. В. Особливості інноваційного розвитку туризму України в умовах війни та євроінтеграції. *Сталий розвиток економіки*. 2023. № 1. С. 106–109. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-14>
9. Паска М. З., Графська О. І., Кулик О. М. Індустрія туризму у структурі національної економіки: інституційні аспекти та концептуальні основи. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-76>
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання функціонування сервісу фіксації фактів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу внаслідок надзвичайних ситуацій, подій, збройної агресії Російської Федерації» «ЕкоЗагроза» від 28.07.2023 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2023-p#Text>
11. Злочини війни проти довкілля: питання не лише України, а й усього світу. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. 10.03.2025. URL: <https://mepr.gov.ua/zlochyny-vijny-proty-dovkillya-pytannya-ne-lyshe-ukrayiny-a-j-usogo-svitu/>
12. Світлана Гринчук: Спільно з міжнародними партнерами напрацьовуємо законопроект «Про зелене відновлення». *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. 24.02.2025. URL: <https://mepr.gov.ua/svitlana-grynychuk-spilno-z-mizhnarodnymu-partneramy-napratsovuyemo-zakonoprojekt-pro-zelene-vidnovlennya/>
13. Ткаченко О. М. Правова охорона та розвиток рекреаційних природних територій України та країн Балтії (порівняльний аналіз). *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4. С. 230–

235. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28564/1/Ткаченко.pdf>
14. Худавердієва В., Мерчанський В., Чуйко Н., Воронкова А. Стратегія економічної адаптації туристично-рекреаційної сфери України до міжнародного туристичного ринку. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. Vol. 6. No. 2. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.02>
15. Climate damage caused by russian war in Ukraine in three years – the key numbers / de Klerk L., Shlapak M., Zibtsev S., Myroniuk V., Soshenskyi O., Vasylyshyn R., Krakovska S., Kryshstop L., Kurinna D. *Center for Environmental Initiatives Ecoaction*. URL: <https://en.ecoaction.org.ua/climate-damage-3-years-numbers.html>

REFERENCES

- Babikova, K. O. (2021). Formuvannia ekoloho-ekonomichnoho mekhanizmu zbalansovanoho rozvytku rekreatsiinoho turyzmu v konteksti yevrointehratsii [Formation of ecological-economic mechanism of balanced development of recreational tourism in the context of European integration]. *Efektivna ekonomika*, 6. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2021.6.70>
- De Klerk, L., Shlapak, M., Zibtsev, S., Myroniuk, V., Soshenskyi, O., Vasylyshyn, R., Krakovska, S., Kryshstop, L., & Kurinna, D. (n.d.). Climate damage caused by russian war in Ukraine in three years – the key numbers. *Center for Environmental Initiatives Ecoaction*. <https://en.ecoaction.org.ua/climate-damage-3-years-numbers.html>
- EkoSystema. *Natsionalna onlain-platforma, yaka mistyt aktualnu informatsiiu pro stan dovkillia* [EcoSystem. National online platform containing current information on the state of the environment]. (n.d.). <https://eco.gov.ua/>
- Hudaverdiiva, V., Merchanskyi, V., Chuiko, N., & Voronkova, A. (2022). Stratehiia ekonomichnoi adaptatsii turystychno-rekreatsiinoi sfery Ukrainy do mizhnarodnogo turystychnoho rynku [Strategy of economic adaptation of the tourist-recreational sphere of Ukraine to the international tourist market]. *Journal of Innovations and Sustainability*, 6(2). <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.02>
- Kovaliv, O. I. (2023). Vyklyky voiennoho chasu shchodo potreby vrehuliuvannia zemelnykh vidnosyn i pryrodokorystuvannia v Ukraini [Wartime challenges regarding the need to regulate land relations and nature management in Ukraine]. *Problemy innovatsiino-investytsiinoho rozvytku*, 31, 65-70. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2023_31_9
- Lysa, A. (2024, December 17). Zbytky vid avarii tankeriv u Kerchenskii prototsi shahnut \$14 mlrd [Damage from tanker accident in Kerch Strait will reach \$14 billion]. *Korespondent*. <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4741004-zbytky-vid-avarii-tankeriv-u-kerchenskii-prototsi-siahnut-14-mlrd>
- Matvienko, A. V. (2024). Suchasni stratehii vidnovlennia ta rozvytku turystychno-rekreatsiinykh kompleksiv v Ukraini v umovakh pisliavoenoi rekonstruktsii [Modern strategies for restoration and development of tourist-recreational complexes in Ukraine under post-war reconstruction conditions]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 68. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-144>
- Omelchak, H. V. (2023). Osoblyvosti innovatsiinoho rozvytku turizmu Ukrainy v umovakh viiny ta yevrointehratsii [Features of innovative development of tourism in Ukraine under war and European integration conditions]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 1, 106-109. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2023-46-14>
- Paska, M. Z., Hrafska, O. I., & Kulyk, O. M. (2024). Industriia turizmu u strukturi natsionalnoi ekonomiky: instytutsiini aspekty ta kontseptualni osnovy [Tourism industry in the structure of national economy: institutional aspects and conceptual foundations]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 62. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-76>
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Deiaki pytannia funktsionuvannia servisu fiksatsii faktiv zapodiiannia shkody navkolyshnomu pryrodnomu sereдовyshchu vnaslidok nadzvychainykh sytuatsii, podii, zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii» «EkoZahroza» vid 28.07.2023 r. № 783 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine «Some issues of functioning of the service for recording facts of environmental damage due to emergencies, events, armed aggression of the Russian Federation» «EcoThreat» dated 28.07.2023 No. 783]. (2023, July 28). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2023-n#Text>
- Svitlana Hrynychuk: Spilno z mizhnarodnymy partneramy napratsovuemo zakonoproekt «Pro zelene vidnovlennia» [Svitlana Hrynychuk: Together with international partners we are developing the draft law «On green recovery»]. (2025, February 24). *Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy*. <https://mepr.gov.ua/svitlana-hrynychuk-spilno-z-mizhnarodnymy-partneramy-napratsovuemo-zakonoprojekt-pro-zelene-vidnovlennia/>
- Tkachenko, O. M. (2017). Pravova okhrona ta rozvytok rekreatsiinykh pryrodnykh terytorii Ukrainy ta krain Baltii (porivnialnyi analiz) [Legal protection and development of recreational natural areas of Ukraine and Baltic countries (comparative analysis)]. *Aktualni problemy pravozaavstva*, 4, 230-235. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/28564/1/Ткаченко.pdf>
- Zaverbnyi, A. S., Zalizna, L. V., & Ozarko, K. S. (2022). Teoretyko-prykladni zasady instytutsiinoho zabezpechennia turystychno-rekreatsiinoi sfery Ukrainy za umov didzhitalizatsiino-intelektualizatsiinykh ta yevrointehratsiinykh umov [Theoretical and ap-

plied principles of institutional support of tourist-recreational sphere of Ukraine under digitalization-intellectualization and European integration conditions]. *Infrastruktura rynku*, 68, 29-34. <https://doi.org/10.32782/infrastruct68-5>

Zlochynty viiny proty dovkillia: pytannia ne lyshe Ukrainy, a y usoho svitu [War crimes against the environment: a question not only of Ukraine, but of the whole world]. (2025, March 10). *Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy*. <https://mepr.gov.ua/zlochynty-vijny-proty-dovkilliya-pytannya-ne-lyshe-ukrayiny-a-j-usogo-svitu/>

Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinuvan vnaslidok viiskovoi ahresii rosii proty Ukrainy stanom na lystopad 2024 roku. Liutyi 2025 [Report on direct infrastructure damage from destruction due to Russia's military aggression against Ukraine as of November 2024. February 2025]. (2025, February). D. Andriienko, D. Horiunov, V. Hrudova et al. https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf